

## RECENZJA

### **dorobku naukowego i książki habilitacyjnej**

**Krzysztof Pilarz:**

*Inspiracje biblijne w psychoterapii na przykładzie Listu do Efezjan.*

*Perspektywa pastoralno-biblijna,*

**Pelplin 2021, ss. 324**

Z przyjemnością bierze się do ręki książkę: *Inspiracje biblijne w psychoterapii na przykładzie Listu do Efezjan. Perspektywa pastoralno-biblijna*, w której tytule pojawia się odniesienie do Biblii, a obok znajduje się słowo: psychoterapia. Jest to bowiem zapowiedź spotkania słowa Boga z człowieczym wysiłkiem zrozumienia samego siebie; ale po kolei.

### **Wykształcenie**

Autor tej monografii, Pan Krzysztof Pilarz, w 2004 ukończył jednolite studia magisterskie na kierunku: Pedagogika, specjalność - Edukacja Chrześcijańska, w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Kolejny etap to studia magisterskie na kierunku: Teologia w UMK, które ukończył w 2010 roku. W międzyczasie odbył studia doktoranckie z zakresu pedagogiki, które zakończył uzyskaniem stopnia doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki nadany w 2010 r. w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu ma podstawie rozprawy: „Wychowanie we wspólnocie z Qumran. Studium analityczno-krytyczne”. W tym czasie uczęszczał również na zajęcia w Studium Terapii Uzależnień przy Polskiej Federacji Społeczności Terapeutycznych, w którym w 2009 roku otrzymał certyfikat specjalisty terapii uzależnień. Kolejne studia podjęte w Podyplomowym Studium Teologii w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, specjalność: Teologia biblijna ukończył w 2014 roku, a rok później zakończył rok doktorancki *ad lauream* w ramach tego studium.

Habilitant w 2016 roku ukończył studia podyplomowe: Organizacja i Zarządzanie Oświatą w Wyższej Szkole Bankowej w Bydgoszczy, w roku 2016 zdał egzamin na certyfikowanego audytora wewnętrznego systemu zarządzania jakością w edukacji wg ISO 29990:2010, TÜV SÜD Polska sp. z.o.o. nr 0445/AKD/2016. Droga naukowej formacji Pana Krzysztofa Pilarza

pokazuje logicznie zaplanowany tok studiów, ale jednocześnie krótka perspektywa czasowa ich ukończenia jest dowodem determinacji i konsekwencji w realizacji zaplanowanych celów w rozwoju naukowym.

Dowodem na przemyślany rozwój naukowy Kandydata są także odbyte przez niego szkolenia i kursy, na których zdobywał praktyczne umiejętności w zakresie szeroko rozumianej psychoterapii: rok 2006 – ukończone szkolenie „Ścieżki do zmiany, czyli jak można pracować z młodzieżą nadużywającą i uzależnioną od alkoholu i narkotyków”; rok 2007 – ukończone szkolenie Terapii Skoncentrowanej na Rozwiązaniach (Brief Self-Focused Therapy); rok 2007 – ukończone szkolenie „Profilaktyka i rozpoznawanie mechanizmów przemocy w rodzinie oraz prawno-karna ochrona dziecka krzywdzonego”; rok 2013 – „Analiza transakcyjna w teorii i praktyce” (UMK w Toruniu); rok 2014 – „Aktywizacja społeczno-zawodowa osób bezdomnych – możliwości adaptacji rozwiązań brytyjskich w Polsce” i odbyte w 2015 roku kursy: „101” z analizy transakcyjnej (UMK w Toruniu); „Dialog motywujący – podstawowe metody pracy”; „Course of Knowledge of the Holy Land for Guides” (Wyższa Szkoła Filologii Hebrajskiej w Toruniu, Studium Biblicum Franciscanum w Jerozolimie).

### **Praca zawodowa i naukowo-dydaktyczna**

Z informacji o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych wynika, że Pan Krzysztof Pilarz jest obecnie adiunktem na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. W jego życiorys zawodowy wpisane są także wcześniejsze zatrudnienia: 2004-2006 – Instruktor Terapii Uzależnień w Ośrodku Terapii Odwykowej w Toruniu; 2006 – wychowawca w OHP w Toruniu; 2006 – Instruktor Terapii Uzależnień w Oddziale Krótkoterminowej Terapii Uzależnień w Toruniu; 2007 – pedagog w Izbie Wyrzeźwień w Toruniu; 2007-2008 – Prywatny Ośrodek Terapii Uzależnień „Jacki” (kierownik); 2009-2020 – specjalista terapii uzależnień w Toruńskim Domu dla Osób Bezdomnych i Najuboższych Monar-Markot w Toruniu; 2009-2013 – biegły ds. uzależnień przy Sądzie Biskupim Diecezji Toruńskiej; 2010-2012 – nauczyciel religii w Zespole Szkół nr 1 w Łysomicach; 2010-2012 – specjalista terapii uzależnień w Prywatnym Ośrodku Terapii Uzależnień „Oaza”; 2011-2012 i 2019 – nauczyciel religii w Zespole Szkół Przemysłu Spożywczego i VIII LO w Toruniu (planowane ukończenie stażu na nauczyciela dyplomowanego w maju 2022); 2019-2021 – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w

Toruniu oraz Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Poznaniu: doradca i trener zatrudniony w ramach projektu: „Kooperacja – efektywna i skuteczna”.

Kalendarium zatrudnienia, miejsca pracy, a przede wszystkim podejmowane zajęcia pokazują drogę specjalizacyjną Habilitanta, a jednocześnie wyraźnie widać, że miał on bardzo sprecyzowane zainteresowania zarówno naukowe, jak i zawodowe. Można zatem stwierdzić, że Pan Krzysztof Pilarz jest starannie wykształconym pod względem teoretycznym, początkującym naukowcem, ale ma też ogromny zasób wiedzy praktycznej i umiejętności, które zdobywał w trakcie podejmowanych studiów i zatrudnień, i wykonywanych zajęć. Jest to dowód na solidne przygotowanie do dalszego rozwoju naukowego i możliwość prowadzenia przez niego samodzielnych badań naukowych z ukierunkowaniem na dydaktykę i prowadzenie ćwiczeń. Zdobyte przez Kandydata praktyczne umiejętności w zakresie psychoterapii kwalifikują go również do udzielania pomocy osobom z problemami psychicznymi.

### **Kierunki badań**

Biblia jest podstawowym źródłem naukowym dla teologii, ale w Kościele jest objawionym słowem Boga do człowieka. Dla nauk świeckich Biblia jest przedmiotem badań historycznych, humanistycznych, czy społecznych. Dla wszystkich Biblia jest jednak przede wszystkim trudna. Można to odkryć na przykładzie jej przesłania moralnego, którego wyłuskanie z opisywanych tam zdarzeń wymaga bardzo szerokiej i szczególnej wiedzy teologicznej i filologiczno-historycznej, bez której dla wielu zwykłych śmiertelników są to niejednokrotnie zdarzenia gorszące (R. Amerio, *Iota Unum. Analiza zmian w Kościele katolickim w XX wieku*, Wydawnictwo Antyk, 2009, s. 738). Nawet egzegeta, jeśli pominie ludzkiego autora i racjonalne metody postępowania, niezbędne do jego zrozumienia, naraża się na niebezpieczeństwo pozostania poza Pismem Świętym, wprowadzając misterne i arbitralne interpretacje, niezgodne z wolą Boga. Kto zatem odrzuca Boskiego autora i środki niezbędne do jego ujęcia – wiarę oraz Kościół - będzie badał jedynie powierzchowną warstwę świętej księgi, a nawet może wykrzywić jej przesłanie. Egzegeta, który uwzględni obu autorów i zachowuje ścisłą hierarchię między wskazaniem wiary a wymaganiami rozumu, jest w stanie zgłębić Pismo Święte w sposób harmonijny i wszechstronny (zob. Wilfrid J. Harrington, *Klucz do Biblii*).

### **Badania biblijne**

W dorobku naukowym Pana Krzysztofa Pilarza po uzyskaniu stopnia doktora znalazły się artykuły związane z tematyką biblijną: *Biblijne pieczęcie i pieczętowanie*, cz. I (wspólnie z T.

Kozielcem), „Nowy Filomata” XIV (2010), nr 1, s. 35-57; *Biblijne pieczęcie i pieczętowanie*, cz. II (wspólnie z T. Kozielcem), „Nowy Filomata” XIV (2010), nr 2, s. 129-135; *Salomon – człowiek Bożej mądrości? Kilka uwag na podstawie 1Krl 1-11*, „Teologia i Człowiek” 21(2013)1, s. 141-152; *Tożsamość relacyjna. Wybrane wątki biblijnych opowiadań o Adamie i Ewie z Rdz 1-3 jako antropologiczne źródło inspiracji terapeutycznej*, „Teologia i Człowiek” Vol 49, No 1 (2020), s. 9-26.

Poruszane w nich zagadnienia, jako myśl przewodnią, mają odkrywanie bogactwa Biblii, w której zawarta jest wiedza praktyczna, ale też znajdują się inspiracje dla prowadzenia pogłębionych badań dotyczących człowieka, jego godności osobowej i relacji podmiotowo-przedmiotowych.

Bibliści przyjmują Biblię jako źródło naukowych badań. Wartość naukowa tego źródła potwierdzona jest przez liczne starożytne rękopisy poświadczające zgodność tekstu z oryginałem; nadto okres, który upłynął od napisania oryginału do powstania rękopisów stanowiących dowód takiej zgodności, ma zdecydowaną przewagę nad utworami klasyków, jak np. Homera, czy Platona, których rękopisów zachowało się niewiele. Dlatego żadna starożytna książka nie jest tak dobrze udokumentowana naukowo, jak Biblia (zob. P. Marion Simms, *The Bible From the Beginning*, New York 1929, s. 74, 76).

Jednym z najważniejszych odkryć dla badań biblijnych stały się papirusy znalezione w Qumran. Habilitant również sięgał w swoich badaniach do tych dokumentów i na ich podstawie przygotował trzy publikacje po doktoracie: *Jak wychowywano kandydatów w Qumran*, „Biblia krok po kroku” nr 9 (55)/2017, s. 26-28; *Wychowanie we wspólnocie z Qumran*, Kraków 2013, ss. 366; *Pneumatologia qumrańska*, Toruń 2015, ss. 204, a także dwa artykuły przed uzyskaniem stopnia doktora: *Concepts Concerning Family in Qumran Texts*, „The Qumran Chronicle” vol. 16, No. 3-4 (Dec 2008), s. 157-172; *Rodzina w Qumran. Przegląd koncepcji występujących w parabiblijnych zwojach znad Morza Martwego*, w: H. Drawnel, A. Piwowar (red.), *Qumran. Pomiedzy Starym a Nowym Testamentem*, Lublin 2009, s. 161-184.

W tych publikacjach widać wyraźnie, że Autor przeprowadził bardzo dokładną kwerendę naukową, a jednocześnie stosował właściwą metodologię do korzystania z tego źródła. Wartość naukowa tych historycznych źródeł wynika stąd, że występują tam jedynie niewielkie różnice w porównaniu z tekstami oryginalnymi, które i tak są mało istotne i często dotyczą sposobów użycia dokładnie tych samych słów, albo ich kolejności (F. Kenyon, *The Chester Beatty Biblical Papyri*, Londyn 1933, s. 15). Należy jednocześnie podkreślić, że

podjęte przez Habilitanta tematy tych publikacji są zgodne z jego wykształceniem i ukierunkowane są na praktykę.

Bibliści w swoich badaniach uznają Biblię za źródło prawdy, jaka z woli Boga została zapisana w księgach świętych dla zbawienia człowieka (Sobór Watykański II, *Dei Verbum*, nr 11). Dlatego Benedykt XVI przestrzega przed radykalizacją metody historyczno-krytycznej, która ujawnia dziś wyraźnie, że zasada „tylko Pismo” nie może stać się podstawą Kościoła i wspólnoty wiary. Pismo jest tylko wtedy Pismem, gdy żyje w żywym podmiocie – Kościele (*Duch liturgii*, przeł. Eliza Pieciul, Christianitas, Poznań 2002, s. 150). I dalej tłumaczy Benedykt XVI, że dla muzułmanina Koran jest czystą mową Boga, który nie korzysta z pośrednictwa człowieka, natomiast chrześcijanin wie, że Bóg mówił przez ludzi, stąd też czynnik ludzko-historyczny przynależy do działania Bożego. Dlatego słowo biblijne wypełnia się dopiero w odpowiedzi Kościoła, którą nazywamy Tradycją (*Duch liturgii*, przeł. Eliza Pieciul, Christianitas, Poznań 2002, s. 151). Można zatem przyjąć jako zasadę zastrzeżenie św. Augustyna, który twierdził, że nie wierzyłby Ewangelii, gdyby nie skłaniał go do tego autorytet Kościoła katolickiego (Benedykt XVI, *Adhortacja apostolska Verbum Domini*, wyd. M, 2010, s. 36).

Te ogólne uwagi mają bardzo duże znaczenie w ocenie badań i dorobku naukowego Pana Krzysztofa Pilarza. Po lekturze książek i artykułów, w których Autor korzystał ze źródeł historycznych i teologicznych, nasuwa się wniosek, że zachował on zarówno porządek „dogmatyczny” (ortodoksja teoretyczna), jak i „pastoralny” (ortodoksja praktyczna). Dobre przygotowanie merytoryczne i utrwalone studiami, i badaniami umiejętności metodologiczne pozwoliły Autorowi zobiektywizować zebrane materiały źródłowe i zoptymalizować wyniki badań w wymiarze teoretycznym i praktycznym.

### **Badania pedagogiczne**

Drugi obszar badań Pana Krzysztofa Pilarza dotyczy szeroko rozumianych zagadnień pedagogiczno-pastoralnych. Teologiczno-pastoralne badanie wychowania wymaga podjęcia współpracy z naukami pedagogicznymi. Nauka o wychowaniu i sztuka wychowania są ustawicznie przedmiotem badań i dyskusji w różnych kręgach naukowych, których celem jest coraz lepsze ich przystosowanie i zapewnienie im coraz większej skuteczności w praktyce; wyniki tych wysiłków bywają jednak różne i często dyskusyjne, zwłaszcza w płaszczyźnie religijno-moralnej.

Problematyka wychowawcza łączy się ściśle z rodziną, co również uwzględnił Habilitant poruszając te zagadnienia w kilku artykułach: *Sekularyzacja sacrum i jej konsekwencje*

pastoralno-wychowawcze, „Teologia i Człowiek” 28(2014)4, s. 11-25; *Synkretyzm antropologiczny: hinduistyczne koncepcje jogiczne a wychowanie chrześcijańskie*, w: I. Kamiński, J. Kulwicka-Kamińska, J. Perszon (red.), *Duchowość Dalekiego Wschodu a chrześcijaństwo: dialog czy konfrontacja?*, t. 2: *Ekspansja duchowości Dalekiego Wschodu na Zachód*, Toruń 2014, s. 77-87; *Wokół czci dla rodziców – pośredników daru życia*, w: Z. Wanat, I. Werbiński (red.), „Rodzina sercem cywilizacji miłości”, Toruń 2014, s. 87-99; *Rodzina w tyglu ideologii i religii. „Nowoczesna” religijność i jej wpływ na kształtowanie postawy dialogu*, w: M.S. Wierzbicki (red.), *Religie a wychowanie do dialogu. Idee edukacyjne, filozoficzno-antropologiczne i teologiczne*, Warszawa 2018, s. 106-122; *Etyka – pogranicze światów Człowieka i Maszyny?*, w: B. Bilicka (red.), *Wychowanie do wartości w świecie cyberkultury*, Toruń 2012, s. 215-228; *Contemporary questions about faith and culture. The pedagogical context*, „Przegląd Religioznawczy – The Religious Studies Review” 4 (266)/2017, s. 183-197.

Z tego zestawienia wynika, że Habilitant jest poszukującym naukowcem, który stara się kompilować wiedzę z równych dziedzin i poszukiwać praktycznych aspektów omawianych zagadnień. Oczywiście te przyczynki naukowe należy traktować jako udane próby naukowej eksploracji, ale też docenić należy starania Autora o komunikatywność wyników przeprowadzonych badań.

### **Badania działalności pomocowo-wolontaryjnej**

Pan Krzysztof Pilarz podjął również udane próby poznania szeroko rozumianej pracy socjalnej, a wyniki opublikował w następujących artykułach: *Społeczność terapeutyczna jako metoda pracy grupowej z bezdomnymi*, „Paedagogia Christiana” 2/32(2013), s. 237-253; *Wolontariat jako posługa miłości. Refleksja na podstawie encykliki Benedykta XVI „Deus caritas est”*, w: W. Łużyński (red.), *Bóg jest miłością. Komentarz do encykliki Benedykta XVI*, Toruń 2015, s. 201-213; *Tożsamość zagubiona. Oblicza bezdomności XXI wieku*, Pelplin 2019 (współautorstwo z T. Huzarkiem i S. Tykarskim). Te obszary badań stanowią nowe wyzwania i należy przypuszczać, że Habilitant będzie w przyszłości powracał do tej tematyki, zwłaszcza w kontekście interesującej go psychoterapii.

### **Varia**

Pan Krzysztof Pilarz, jak zresztą każdy naukowiec, ma też różne pomysły badawcze, które mają charakter jedynie eksperymentalny. Habilitant stworzył takie próbne teksty: *„Nadasz Mu imię Jezus...” (Mt 1,21). Postać świętego Józefa w świetle koncepcji męskości według Johna Eldredge’a*, „Teologia i Człowiek” Vol 50, No 2 (2020), s. 91-107; *Drogi nadziei*,

Toruń 2015, ss. 244 (współautorstwo); *Człowiek – istota religijna*. T. 1: *Religijność w ujęciu teologicznym*, Toruń 2014 (współautorstwo), ss. 138; *Budowanie na skale i na piasku, czyli dlaczego jest nam potrzebny prawdziwy fundamentalizm*, „Studia Gdańskie” XLI (2017), s. 277-293. Te badania spełniają często ważną rolę w dokładniejszym określaniu obszarów badań naukowych, a same w sobie mają wartość wprowadzającą. Tak też należy widzieć te materiały w całości badań habilitanta.

Dorobek naukowy Pana Krzysztofa Pilarza dopełniają recenzje i wystąpienia na krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowych.

### **Ocena ogólna dorobku naukowego**

Prezentacja osiągnięć naukowych Pana Krzysztofa Pilarza pokazuje szerokie horyzonty jego badań naukowych. Podejmowana przez niego trudna tematyka biblijna w korelacji z badaniami źródłowymi zbioru dokumentów z Qumran, a także aktualizacja badanych na ich podstawie zagadnień wychowawczych zaowocowały rzetelnie przygotowanymi publikacjami książkowymi i artykułami naukowymi. Nie jest to jeszcze duży dorobek, ale o jego wartości decyduje solidność przeprowadzonych kwerend naukowych, a także profesjonalizm metodologiczny w opracowywaniu tez badawczych.

Habilitant umiejętnie łączy w swoich badaniach historię i kontekst historyczny, a jednocześnie dba o aktualizację opracowywanej tematyki. Wyniki badań są dzięki temu oryginalne, ale Autor wystrzega się nowatorstwa w znaczeniu nowinkarstwa skupiając się na wiedzy pewnej i wieloaspektowo sprawdzonej. Jest to być może umiejętność podyktowana badaniami biblijnymi, w prowadzeniu których trzeba nieustannie uczyć się respektu wobec Prawdy.

Autor dbał również o staranną formę prezentacji wyników badań i styl językowy. Dzięki temu nawet mniej przygotowanemu Czytelnikowi nie sprawia trudności zrozumienie omawianych przez Autora tez naukowych. Jest to ważna cecha samodzielnych pracowników nauki, którzy potrafią zadbać nie tylko o rozwiązanie rozpatrywanych problemów badawczych, ale też starają się o prosty sposób przekazu wyników przeprowadzonych badań, które nabierają wartości przez ich upowszechnienie.

Pan Krzysztof Pilarz ma również umiejętności prowadzenia badań interdyscyplinarnych. Jego wykształcenie w zakresie humanistycznym, teologicznym i społecznym ułatwiało mu korzystanie z wyników badań zastanych różnych dziedzin i dyscyplin naukowych, a niewątpliwym twórczym wkładem **Autora** było ich powiązanie z praktyką. Warto w tym miejscu jeszcze raz nawiązać do Biblii, nad którą pochylał się w swoich badaniach Habilitant.

Św. Augustyn nauczał, że w Chrystusie samo Życie objawiło się w ciele. Stało się tak dlatego, aby i oczy mogły ujrzeć rzeczywistość dostępną tylko sercu, by i serca zostały uzdrowione. Bo tylko serce może ujrzeć Słowo, ale ciało można dostrzec i oczami ciała. Zostało nam dane ujrzeć Słowo: stało się Ono ciałem, które można oglądać, aby w ten sposób zostało w nas uzdrowione serce, byśmy nim mogli ujrzeć Słowo” (Z komentarza św. Augustyna, biskupa, do Listu św. Jana (Traktat 1, 1. 3), w: Liturgia Godzina tom I: Własne, s. 1020-1022).

Te słowa św. Augustyna stanowią przekonujący argument, aby nie bać się w badaniach naukowych łączyć Prawdę, Życie, Słowo z osobą człowieka: ciałem, sercem, oczami, rozumem, a także z jego życiem. Papież Franciszek zauważa, że klasyczne teksty religijne mogą oferować sens dla wszystkich epok, posiadają siłę motywującą, która otwiera zawsze nowe horyzonty. Rodzi się więc zasadne pytanie: Czy jest racjonalne i rozsądne usuwanie ich w mrok jedynie dlatego, że powstały w kontekście wiary religijnej? (Franciszek, Adhortacja apostołska *Evangelii gaudium*, nr 256). W istocie naiwne jest sążnienie, że zasady etyczne można przedstawić w sposób czysto abstrakcyjny, oderwany od jakiegokolwiek kontekstu, a fakt, że pojawiają się one w języku religijnym, nie odbiera im żadnej wartości w debacie publicznej. Zasady etyczne, jakie rozum jest w stanie dostrzec, zawsze mogą powracać w różnych aspektach i być wyrażone w różnych językach, w tym w języku religijnym (Franciszek, Encyklika *Laudato si*, nr 199).

Mądrość rodzi się w głowie, ale jej właściwym „miejscem” jest serce człowieka. Ta prawda stoi u podstaw poszukiwań teologiczno-pastoralnych w połączeniu z wiedzą i praktyką psychologiczną, jakich podjął się Pan Krzysztof Pilarz. Teoria ani praktyka psychologiczna nie wystarczą, aby dotrzeć do sedna rozumienia człowieczeństwa – potrzebne jest jeszcze doświadczenie wiary w Boga, która daje człowiekowi moc duchową.

### **Ocena książki habilitacyjnej**

Zanim przeprowadzona zostanie kwalifikowana ocena książki habilitacyjnej Pana Krzysztofa Pilarza warto poczynić kilka uwag wprowadzających w poruszaną przez niego tematykę.

Współczesna kultura myślenia nowoczesnego, poprawnego politycznie, odrzuca Boga, ale też pozbawia człowieka wymiaru duchowego. Dzisiaj uważa się, że w życiu człowieka nie powinno być miejsca na doświadczenie nadprzyrodzoności. Panuje też dość powszechna opinia, że większość problemów osobowościowych, żeby nie sprowadzać ich jedynie do



„psychiatrii”, nowoczesny człowiek może rozwiązywać w gabinetach psychoterapeutów. Niektóre problemy psychiczne mają jednak inną przyczynę, gdyż dotyczą sfery duchowej i są skutkiem odrzucenia Boga i lekceważenia duchowości. Problemy duchowe można próbować rozwiązywać metodami „psychologicznymi”. Często taka pomoc jest niezbędna. Jednak psychologowie i psychiatrzy nie są lekarzami duszy, a jedynie mogą nieść pomoc w uzdrowieniu psychiki, która jest częścią natury człowieka. Nie można jednak popaść w drugą skrajność i próbować rozwiązywać wszystkich problemów człowieka o charakterze psychicznym i egzystencjalnym „mocą duchową”. Przedstawione powyżej tezy wpisują się w tematykę książki pt.: *Inspiracje biblijne w psychoterapii na przykładzie Listu do Efezjan. Perspektywa pastoralno-biblijna*, której autorem jest Pan Krzysztof Pilarz.

Autor jest blisko największej rewolucji w teologii współczesnej, która zaczęła się od zainteresowania człowiekiem i jego życiem. Z całej książki tchnie troska o człowieka, zwłaszcza zagubionego, cierpiącego, załęknionego. Mimo, że Autor ma pełną świadomość zagrożeń duchowych, to jednak na pierwszym miejscu stawia niesienie pomocy w ludzkim wymiarze problemów psychicznych, gdyż w uporządkowanym wnętrzu człowieka łatwiej rozwiązywać problemy duchowe według zasady, że łaska buduje na naturze i ją udoskonala.

Koncentrując swoje badania teologiczne na człowieku i posługiwaniu ludziom dotkniętym skutkami problemów psychicznych, Autor jest otwarty na współpracę interdyscyplinarną w tej dziedzinie. Udzielenie realnej pomocy ludziom z poważnymi zaburzeniami psychicznymi wymaga bowiem zapoznania się z relacjami, jakie występują między światem natury i światem duchowym. Podstawowym źródłem prawdy w tym zakresie jest Biblia, ale interpretacja prawdy wymaga korzystania z osiągnięć nauk świeckich. Autor podejmuje trudne problemy i niejako eksperymentalnie poszukuje nowych dróg do poznania ludzkiej i duchowej natury człowieka. Jest to zatem droga testowania hipotetycznej teorii poprzez odwołanie się do doświadczenia i badań praktycznych.

Psychoterapia, o której pisze Autor, jest uznanym naukowo i praktycznie sposobem niesienia pomocy człowiekowi z zaburzoną psychiką. Dzięki psychoterapii człowiek może wyzwolić w sobie naturalne mechanizmy samoobrony, doprowadzić do samouzdrawienia, aby w kolejnej fazie tego procesu zetknąć się z tym, co najważniejsze dla człowieka – ze swoją duszą. Najłatwiej człowiek sobie radzi z rozumem, trudniej radzi sobie z uczuciami i emocjami, ale najtrudniej jest zawładnąć duszą, bo jest ona przestrzenią spotkania człowieka

z Bogiem: Cóż bowiem za korzyść odniesie człowiek, choćby cały świat zyskał, a na swej duszy szkodę poniósł? Albo co da człowiek w zamian za swoją duszę?” (Mt 16, 26).

Książka ta jest adresowana do chrześcijan, ale Autor nie próbuje narzucać własnej definicji chrześcijaństwa. Jest to dla niego wiara w Jezusa, który daje moc duchową. Dla wszystkich chrześcijan Jezus może być wzorem do naśladowania w dziedzinie kultury, komunikacji międzyludzkiej, a przede wszystkim w rozwoju duchowym. Z Ewangelii wynika jednak, że chrześcijanie mają przede wszystkim głosić naukę Chrystusa i na Jego wzór podjąć wysiłek nawrócenia osobistego, ale też niesienia pomocy osobom zniewolonym duchowo. Jeśli nie będą tego czynić, to powinni uzasadniać swoją postawę: Jezus „odrzekł: Powiadam wam: Jeśli ci umilkną, kamienie wołać będą” (Łk 19, 30). Służba drugiemu człowiekowi, zwłaszcza osobom znajdującym się w potrzebie polega na tym, aby najpierw podejść do człowieka, podnieść go, nakarmić, umyć, wyleczyć, a dopiero później głosić mu Ewangelię, jak mówił św. Brat Albert. W niesieniu pomocy człowiekowi w potrzebie należy zatem zachować pokorną świadomość, że każdy rodzaj „pomocy” jest przywilejem i domaga się osobistego doświadczenia wielkości i słabości osoby ludzkiej. W takiej perspektywie można uznać, że psychoterapia, jako metoda uwalniania ludzi od problemów psychicznych, zwłaszcza emocjonalno-uczuciowych, jest ważną posługą i powinna być częścią szeroko rozumianej formacji chrześcijańskiej, w której dużą rolę odgrywają siły duchowe.

Po lekturze książki można stwierdzić, że Autor stosuje bardzo wyważoną terminologię psychologiczną i teologiczną. Teologia, która czerpie ze źródła Biblii, w połączeniu z psychoterapią, może być w wielu punktach dyskusyjna, ale takie jest prawo pionierów teologii pastoralno-biblijnej, a do takich niewątpliwie należy Pan Krzysztof Pilarz. Dzięki temu jest to książka, z którą mogą się zapoznać członkowie różnych Kościołów chrześcijańskich bez naruszenia granic wyznaczonych przez ortodoksję i ortopraksję. Niektóre tezy teologiczne Autora mogą wzbudzać wątpliwości, ale są to propozycje do dalszych dyskusji teologicznych, a także mogą służyć jako pomoc dla tych chrześcijan, którzy chcą analizować własne doświadczenia duchowe. W teologii pastoralnej nie ma gotowych recept na wszystkie ludzkie problemy, ale bez poszukiwań teologicznych i otwarcia na współpracę z naukami świeckimi wiedza o duchowości człowieka byłaby bardzo ograniczona.

Wartym podkreślenia jest to, że wszelkie wzorce „uzdrawiania przez wiarę” wymagają szczególnej delikatności w ich ocenie. Nie powinien to być temat na spektakle medialne, gdyż niesienie pomocy ludziom przeżywającym problemy psychiczne, to dotknięcie równocześnie

najbardziej wrażliwego wymiaru człowieka – jego duchowej natury. Taką delikatność i subtelność posiada Pan Krzysztof Pilarz. Pisze on o mocy duchowej, mając świadomość zarówno dobrych owoców swojej nauki, jak i zagrożeń – owoców złych. Jego odwaga w podejmowaniu trudnych problemów duchowych ma oparcie w dziecięcej wierze w Boga.

Książka o problemach psychicznych ludzi, która jest owocem badań naukowych Pana Krzysztofa Pilarza, może służyć każdemu chrześcijaninowi, ale tak naprawdę jest skierowana do ludzi, którzy już powtórnie się narodzili i stali się jak dzieci. Trudno być dzieckiem w dzisiejszym świecie, w którym promowana jest dorosłość, dojrzałość, doświadczenie, umiejętności, a także spryt, inteligencja, przebojowość. W takim świecie nie ma miejsca na moc duchową. Jednak Pan Krzysztof Pilarz potrafił sformułować proste zasady, które umożliwiają współczesnym chrześcijanom życie w mocy duchowej. Autor uważa, że przyjmując zbawienie, trzeba zrobić jeszcze jeden krok do wolności. Ta zasada jest bardzo bliska nauczaniu św. Augustyna, który sformułował taką tezę: kochaj i czyni co chcesz. To jest mądrość wyrwana z serca, które kocha, dlatego niczego się nie boi. Kto wydoskonali się w miłości niczego się już nie lęka.

### **Problem badawczy**

Autor we *Wstępie* zadaje pytanie: czy psychologia i psychoterapia są otwarte na dorobek nauk teologicznych? (s. 11). I dalej pisze, że ta „monografia to próba dokonania refleksji na ten temat wraz z propozycją odczytania tekstów biblijnych z perspektywy teologii pastoralnej, z silnym podkreśleniem zarówno treści psychologicznych i psychoterapeutycznych, którymi się ona posiłkuje, oraz biblijnych, stanowiących antropologiczny paradygmat działań pastoralnych” (s. 12).

W tym jednym zdaniu Pan Krzysztof Pilarz otwiera bardzo **różne** obszary badań naukowych. W tej dyskusji ważny głos ma Jan Paweł II, który twierdzi, że wszelkie pozytywne osiągnięcia naukowe skupione na poszukiwaniu wiedzy o człowieku jako podmiocie wydają się zapominać, iż powołaniem człowieka jest dążenie do prawdy, która przekracza jego samego. „Bez odniesienia do niej każdy zdany jest na samowolę ludzkiego osądu, a jego istnienie jako osoby oceniane jest wyłącznie według kryteriów pragmatycznych, opartych zasadniczo na wiedzy doświadczałnej, pod wpływem błędnego przeświadczenia, że wszystko powinno być podporządkowane technice. Rezultat jest taki, że - zamiast wyrażać jak najlepiej dążenie do prawdy - rozum chyli się ku samemu sobie pod brzemieniem tak rozległej wiedzy, przez co z dnia na dzień staje się coraz bardziej niezdolny do skierowania

uwagi ku wyższej rzeczywistości i nie śmie sięgnąć po prawdę bytu” (Jan Paweł II, Encyklika *Fides et ratio*, nr 5).

Ten głos Papieża, z autorytetem filozofa, teologa, pastoralisty wskazuje na aktualne zagrożenia dla badań naukowych zajmujących się osobą człowieka. Podkreślić należy jednak, że w każdej dyskusji naukowej posługiwać się należy udokumentowanymi argumentami, ale ważny jest również sam sposób argumentowania. Pan Krzysztof Pilarz ma świadomość wagi poruszanych zagadnień, dlatego zgromadził okazały zbiór bibliograficzny, aby czerpać z tych materiałów poparte autorytetem specjalistów tezy naukowe. Wydaje się, że spełnia w ten sposób podstawowy warunek rzetelnych badań naukowych łączących różne obszary wiedzy, jakim jest dążenie do prawdy.

Jego badania mają charakter „rozumowy”, w znaczeniu: teoretyczny, gdyż podstawowym materiałem są wyniki „zastane”. Tutaj obowiązuje jedno kryterium: dążenie do poznania prawdy. Autor, korzystając z Biblii, ma z pewnością świadomość, że prawda wymaga najpierw uznania jej obiektywności z racji jej źródła: cała prawda pochodzi od Boga. Natomiast w badaniach naukowych najpierw bada się część, aby zdobyć wiedzę o całości. Czy istnieje zatem możliwość połączenia tych wydawałoby się różnych sposobów pojmowania prawdy?

Biblia uczy, że łatwiej jest odkryć prawdę o rzeczywistości cząstkowej, jeśli się zna całą prawdę. Prawda pochodząca od Boga jest cała i pewna, dlatego uznając tę prawdę można poszukiwać odpowiedzi na pytania dotyczące problemów rzeczywistości cząstkowej. Można by nawet przyjąć tu normę z algebry, w której obowiązuje zasada, że trzeba od wiadomych zmierzać ku niewiadomym. Tylko prawda pochodząca od Boga jest wiadoma, a prawdę o rzeczywistości cząstkowej można odkrywać w badaniach różnych dziedzin i dyscyplin. Można zatem uznać, że Pan Krzysztof Pilarz, posiadający specjalistyczną wiedzę biblijną i teologiczną, podejmuje swoje badania w obszarze psychoterapii w takim właśnie porządku merytorycznym.

W takiej perspektywie zrozumiałą jest też podział książki na dwie części: Psychologia, religia i psychoterapia (część I) i Pismo Święte w psychoterapii (część II). Autor w pierwszej części wyjaśnia bowiem pojęcia, definiuje terminy, uściśla ich znaczenie, aby określić główne i szczegółowe problematy badawcze. Jest to zatem swego rodzaju introdukcja. Natomiast część druga stanowi właściwy wykład wyników przeprowadzonych badań, w których źródłem prawdy jest Biblia, a w świetle tej prawdy, już w precyzyjnym językiem naukowym, Autor

opisuje przebieg swoich badań nad wybranymi zagadnieniami psychoterapeutycznymi. To wystarczająco dowodzi, że umieszczenie w pierwszej części wyjaśnień dotyczących różności przedmiotu podjętych badań jest uzasadnione i jednocześnie zweryfikowane praktycznie w drugiej części pracy.

Co do drugiej części i jej merytorycznej wartości należy najpierw podkreślić, że Autorowi udało się prawidłowo zoperacjonalizować i zobiektywizować wypreparowane z Listu do Efezjan zagadnienia dotyczące dobrostanu osoby potrzebującej pomocy i to w aspekcie diagnostycznym, jak i terapeutycznym. Autorowi udało się również dowieść aktualności wiedzy na temat prawdy o człowieku w potrzebie, której źródło pochodzi sprzed dwóch tysięcy lat i nadal jest oryginalnie uwspółcześnione.

### **Metoda**

Autor pisze we *Wstępie*, że w pracy zastosowano klasyczną metodę analityczną (pierwsza część) oraz metody hermeneutyki i egzegezy tekstu (druga część). Osobiście jestem za bardziej rozbudowanym opisem metodyki prowadzonych badań. I to przynajmniej z dwóch względów.

Najpierw chodzi o dokładne sprecyzowanie celów i sposobów ich osiągnięcia. Te dwa wymiary metody powinny być ściśle skorelowane. Dalej należy nakreślić kolejność czynności badawczych (etapowanie badań) i dokładnie określić metody cząstkowe (robocze).

Drugi względ to stworzenie koncepcji ostatecznych wyników badań. Chodzi tutaj o wyznaczenie punktu „wyjścia” i punktu „dojścia” podejmowanych badań. Autor nie sprecyzował natomiast dokładnie od czego chce zacząć badania: czy od weryfikacji czy od eksploracji? Czy punktem dojścia jest synteza czy wnioskowanie? Punkt wyjścia i dojścia nie oznacza zatem chronologii, ale wskazuje na merytoryczność dowodzenia i ostatecznych wyników badań. Autor, moim zdaniem, eksploruje List do Efezjan, aby wyciągnąć wnioski praktyczne. Oczywiście można też przyjąć, że List do Efezjan jest materiałem teoretycznym, który zostanie zweryfikowany pod kątem praktycznym, aby stworzyć syntezę jak ostateczny wynik przeprowadzonych badań. Można też agregować w innych konstelacjach te założenia merytoryczne, ale ta różnorodność celów i sposobów wskazuje, jak bardzo ważną rolę spełnia opis metodyki prowadzonych badań.

Ostatecznie na korzyść Pana Krzysztofa Pilarza przemawia osiągnięty rezultat badań. Jest to bowiem oryginalny, nowatorski i przede wszystkim teoretycznie udokumentowany zestaw praktycznych wskazań dla osób chcących osiągnąć dobrostan psychiczny i duchowy.

### **Końcowa ocena dorobku i książki habilitacyjnej**

Pan Krzysztof Pilarz jest dobrze zapowiadającym się samodzielnym naukowcem. Posiada przede wszystkim dociekliwość badacza, co skłania go do studiowania i zdobywania nowych umiejętności, także kwalifikowanych, i praktykowania na podstawie posiadanej wiedzy teoretycznej. Jego zainteresowania są rozległe, ale jednocześnie widać w nich ukrytą intencję poszukiwania prawdy w różnych obszarach badań naukowych.

Dalej docenić należy intuicyjność prowadzonych badań. Habilitant posiada bowiem profesjonalne przygotowanie metodologiczne, ale dobór jednostkowych (częstkowych) celów badawczych świadczy o przemyślanym i logicznie ułożonym ciągu zadań. Potwierdzeniem tego jest książka habilitacyjna, w której Autor wykazał się wiedzą na poziomie specjalistycznym z różnych dziedzin, a w części biblijno-pastoralno-terapeutycznej ujawnił zdolności modelowania praktycznego wiedzy na poziomie wdrożeniowym.

Podjęty przez Pana Krzysztofa Pilarza temat i zastosowana procedura jego naukowego opracowania mają nowatorski charakter. Jest to bowiem udana próba poszukiwania sposobu upracticznienia badań naukowych teologii biblijnej w powiązaniu psychoterapią. Współpraca interdyscyplinarna jest dla teologii szansą potwierdzenia wartości naukowej jej wyników badań, a jeszcze ważniejsze jest wypracowywanie praktycznych zastosowań teorii, co otwiera drogę dla rozwoju teologii „stosowanej”.

### **Wniosek końcowy**

Pan Krzysztof Pilarz przedstawił do oceny wystarczający dorobek naukowy. Jego dotychczasowe osiągnięcia dowodzą szerokich zainteresowań naukowych Habilitanta, a także dążenie do ich upowszechniania. Opanował właściwą metodologię badań i może pełnić również rolę promotora dla młodych naukowców. Sam jest aktywnym naukowcem, ale też zaangażowanym uczestnikiem różnych projektów konferencyjnych, co potwierdzają również jego osiągnięcia we współpracy krajowej i zagranicznej, a także przynależność do różnego rodzaju stowarzyszeń naukowych. To wszystko sprawia, że dorobek naukowy Pana Krzysztofa Pilarza zasługuje na bardzo dobrą ocenę i udzielenie rekomendacji do uzyskania stopnia doktora habilitowanego w naukach teologicznych.

W związku z tym składam formalny wniosek o dopuszczenie Pana Krzysztofa Pilarza do dalszych etapów przewodu o nadanie stopnia doktora habilitowanego nauk teologicznych.

Warszawa, dnia 25 maja 2022 roku



**Ks. prof. dr hab. Jan Kazimierz Przybyłowski**  
**Kierownik Katedry Teologii Pastoralnej i Nauk Pomocniczych**  
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie  
Wydział Teologiczny – Instytut Nauk Teologicznych